

Activitat "Vèncer a Olímpia! Celebrem uns jocs... a la grega" dins del projecte "Centcelles, el nostre objectiu" curs 2017-2018, realitzada el passat 3 de maig a Centcelles.

Centcelles viu

Entrevista a Pilar Sada, responsable de l'Àrea de difusió, exposicions i educació del MNAT

Cartell de l'exposició «Recordes com veies Centcelles?» Biblioteca de Constantí.

Taller «Centelles, un còmic en mosaic!» realitzat a la Biblioteca de Constantí amb motiu de la presentació de l'exposició «Recordes com veies Centcelles?»

Un grup d'alumnes a la sala de la cúpula de Centcelles fent el taller «Centcelles, un còmic en mosaic!».

Activitat de reconstrucció històrica «Modus operandi», sobre la construcció i la decoració en època romana.

— Com recordes el teu particular «descobriment» de Centcelles?

Crec recordar que el primer contacte amb Centcelles va ser mentre estudiava la carrera. Feia una assignatura amb el professor Pere de Palol, «El mosaic del Baix Imperi a l'Alta Edat Mitjana». Naturalment, el Dr. Palol ens va parlar molt de Centcelles. I el que és més important, va organitzar una sortida a Tarragona per veure Centcelles i el conjunt arqueològic de Tàrraco. Va ser extraordinari, perquè no només vam participar en la sortida els que érem els seus alumnes, sinó que ens van acompanyar, també, altres professors del departament. Va ser una jornada molt profitosa. Allò que no ens cansem de dir sempre molts dels que treballem des del patrimoni, des dels museus, que és fonamental anar a veure-ho, tocar-ho, si realment es vol treure profit i aprendre significativament. A l'examen d'aquesta assignatura, per cert, crec recordar que el Dr. Palol ens va posar dues imatges a partir de les quals havíem de demostrar el nostre coneixement de la matèria. Una era, naturalment, de Centcelles. Després, afortu-

«Per poder navegar en el complex món actual necessitem la informació històrica, que ens permeti conèixer els antecedents del present, per poder decidir amb major coneixement i racionalitat»

nadament, he tingut moltes altres ocasions de re-descobrir Centcelles.

— Quina importància té el monument de Centcelles en el conjunt de la Tàrraco romana?

És difícil destriar del conjunt de Tàrraco algun element. Crec que la singularitat està precisament en el seu conjunt, que permet apropar-nos des dels seus diferents elements al coneixement de la cultura romana en tota la seva extensió. Només amb els elements que es gestionen des del MNAT ens podem apropar al que seria la vida en una ciutat romana, a partir de la cultura material conservada al Museu Arqueològic. Entendre les tradicions funeràries, el món de la mort en època romana, a partir de la Necròpolis Paleocristiana. Apropar-nos a la vida quotidiana des d'una gran vil·la com la dels Munts a Altafulla. Entendre la importància de les vies de comunicació, a través dels monuments que ens resten en el traçat de la Via Augusta, la Torre dels Escipions, l'Arc de Berà. Conèixer els espectacles teatrals i la part baixa de la ciutat a partir del teatre... Per no parlar de la resta del patrimoni de Tàrraco. Centcelles, però, és un monument molt singular, del qual encara tenim moltes incògnites per resoldre, entre altres la que es refereix al seu ús, però el que sí que sabem és

que estem davant d'un element cabdal per entendre la tardo antiguitat a Hispània i que és una obra mestra de l'Art Paleocristià. Sempre que tinc l'oportunitat d'ensenyar Tàrraco a algun visitant hi ha dos elements per a mi molt significatius, la Pedrera del Mèdol i Centcelles.

— Com ha estat el projecte de l'exposició «Redescobrint Centcelles»? D'on va sorgir la idea i com es va portar a terme?

A Centcelles el Museu Nacional Arqueològic de Tàrragona li havia dedicat ja una exposició l'any 1993 dins d'una de les línies temàtiques, «Monuments a l'abast», del programa d'exposicions temporals que el museu porta desenvolupant des de l'any 1980. En aquell moment tot just s'acabava de fer realitat el projecte d'adequació del conjunt de Centcelles, a partir de la gran tasca de restauració i de recuperació del monument feta per l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid en els anys anteriors, una vegada havia passat a ser gestionat per la Generalitat de Catalunya. S'havia portat a terme la seva museïtzació, amb l'adequació d'un espai d'acollida i informació, un audiovisual introductori, panells informatius, material de difusió

(guia, diapositives, postals...). Des d'aquell moment fins l'any 2016 en el que es va presentar l'exposició «Re-descobrint Centcelles» havien passat moltes coses, entre altres que Centcelles havia despertat l'interès, com sempre des que es coneix, d'arqueòlegs i historiadors, que havien proposat diverses interpretacions sobre aquest conjunt monumental. Entre aquestes interpretacions, la darrera, d'un dels conservadors i company del museu, Josep Anton Remolà, que havia vingut a remoure els fonaments del coneixement que s'hi tenia fins al moment. L'aleshores director del MNAT, Francesc Tarrats, que havia estat treballant, a més, en un conjunt de documents sobre Centcelles i sobre la Tarragona romana de l'arquitecte Domènech i Muntaner conservats a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona, va creure que era necessari posar a l'abast de la societat tota aquesta reflexió, tot aquest coneixement, i va concretar aquesta exposició, que seria el seu darrer projecte expositiu abans de la seva jubilació. S'havien desenvolupat, a més, durant tots aquests anys, diferents projectes educatius i de difusió, que era, també, interessant compartir amb tothom per cercar nous espais de complexitat.

— Parlem del projecte educatiu «Centcelles, el nostre objectiu», en què consisteix i quins objectius busca?

El lligam entre el patrimoni i la societat ha estat sempre una de les preocupacions del MNAT i, d'entre les seves responsabilitats institucionals, la de l'educació ha estat sempre un dels eixos del seu programari. Des de l'inici de l'acció patrimonial a Centcelles i, també, en el marc d'aquella primera exposició de l'any 1993, ja es van posar

en marxa diverses propostes educatives i de difusió, dirigides, entre altres, a la població escolar de Constantí. Un d'aquests primers projectes va ser «Dibuixem Centcelles!», desenvolupat en el marc d'aquesta exposició, que es va concretar en visites de tots els nens i nenes de les dues escoles que aleshores hi havia a Constantí —l'Escola Centcelles i l'Escola Mossèn Ramon Bergadà— d'entre tres i catorze anys, per tal de conèixer el monument, a partir de les quals van deixar constància de la seva pròpia mirada a través del dibuix. Un conjunt de 547 dibuixos, que van ser exposats, també al MNAT. Vint anys després d'aquella primera proposta —i després d'haver realitzat nombroses activitats amb els centres educatius de Constantí a Centcelles—, es va proposar en el curs 2012-2013 als actuals centres educatius de Constantí, que ara són quatre —dos centres públics d'Educació Primària, l'Escola Centcelles i l'Escola Mossèn Ramon Bergadà, un centre públic d'Educació Secundària, l'Institut de Constantí, i un centre privat, concertat, el Col·legi Turó—, el projecte «Centcelles, el nostre objectiu» impulsat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona en col·laboració amb l'Ajuntament de Constantí i amb el patrocini de l'empresa Repsol.

Una proposta que es plantejava com un compromís, per part de tots els participants, de construir un treball cooperatiu, transversal i amb uns objectius educatius i de participació ciutadana entorn al patrimoni, al seu ús i a la seva significació, així com la recerca de nous plantejaments educatius. La voluntat d'introduir noves formes d'accés al coneixement de l'època romana, incentivar noves propostes per al coneixement de Centce-

lles, que poguessin ser utilitzades per la comunitat educativa i per la societat en general i treballar a partir de les noves tecnologies, han estat, també, altres dels objectius, que han donat com a resultat l'elaboració de documentals, còmics, audioguies en codis QR en català, castellà, àrab i anglès, el llibre de la fauna i la flora a Centcelles, jocs de taula i en línia, vídeos, revista... Un conjunt de propostes molt variades, fruit d'un treball pluridisciplinari molt enriquidor.

Crec que «Centcelles, el nostre objectiu» s'ha consolidat com un projecte de futur, en el qual els centres educatius de Constantí tenen en un element patrimonial, proper i de gran importància, com és Centcelles, una eina per accedir al coneixement històric, però a la vegada per a generar propostes de treball i aprenentatge innovadores. Des del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona la proposta s'emmarca en el seu projecte educatiu i en la voluntat de

«És fonamental la participació activa de la societat si volem una autèntica preservació del patrimoni de cara al futur»

Activitat de reconstrucció històrica «Modus operandi», sobre la construcció i la decoració en època romana.

generar espais de participació ciutadana i d'implicació en la recerca, coneixement i difusió d'un patrimoni que és de tots i que té en aquest ús i complicitat la seva raó de ser. Un projecte que parteix d'una visió de l'educació com un procés de canvi i com una responsabilitat compartida. L'any 2014 va rebre el Premi Didascàlia a activitats docents dins dels Premis Auriga.

La proposta desenvolupada en aquest darrer curs ha estat a l'entorn dels «Jocs i competicions a l'antiguitat clàssica», en el marc de la celebració dels Jocs del Mediterrani, dels que Constantí serà la seu de la prova d'halterofília. El 3 de maig es va fer la presentació del projecte a Centelles amb l'organització de l'activitat «Vèncer a Olímpia! Celebrem uns jocs... a la grega», que significava la síntesi de tot el treball realitzat durant el curs.

— *Una derivada del projecte «Centelles, el nostre objectiu» és l'exposició «El fil de la Història». Explica'ns en què consisteix i què hi trobarem.*

Per al curs passat 2016-2017, que el projecte arribava a la seva cinquena edició, vam proposar al grup de treball fer una exposició amb un doble objectiu: explicar al conjunt de la societat què era el projecte «Centelles, el nostre objectiu!» i el que havíem anat fent durant aquests anys; però, també, fer un projecte expositiu entre tots, reflexionant sobre la importància del coneixement històric, sobre les eines de que disposem per al seu aprenentatge i, també, sobre el valor d'aquest coneixement ara i aquí. En definitiva, una reflexió sobre l'essència del propi projecte i sobre el valor i la importància de la utilització i el coneixement del

Exposició de materials durant la Jornada de presentació del projecte «Centcelles, el nostre objectiu!»

patrimoni i de la història per a la societat d'avui. Va ser, també, una oportunitat de treballar amb els alumnes sobre els llenguatges expositius. Vam estructurar l'exposició en tres àmbits, el primer dels quals, que vam titular «Tirant del fil de la Història...», recull tot el treball fet durant el curs passat. Aquest àmbit el vam articular a l'entorn d'una sèrie de preguntes que ens vam plantejar a l'entorn de tres centres d'interès: la història personal, la història de les escoles i la història de Constantí. Un treball que vam realitzar entre tots, desenvolupant cada centre participant una part del conjunt. Els altres dos àmbits, «Centcelles, el nostre catalitzador històric» i «Centcelles, el nostre objectiu; un projecte per a l'educació i la participació ciutadana», volien apropar els aspectes metodològics del projecte, així com presentar deu dels projectes desenvolupats durant les diferents edicions dins del mateix. Ara que l'exposició ja ha finalitzat, continua viva a través del catàleg digital que es va editar i que es pot consultar de manera lliure a la web del museu. El cert és que l'exposició ha estat molt ben valorada i, més enllà del Premi Musa 2017, que va rebre dins dels XXV Premis Auriga a la millor exposició temporal del món clàssic, ha estat molt ben acollida pel públic amb 30.509 visitants, que ens han deixat missatges i valoracions molt positives sobre el projecte, sobre els treballs dels alumnes i dels docents i sobre la pròpia exposició. Ha estat, també, una exposició molt utilitzada, durant la seva presentació, per grups d'alumnes de programes de màster en formació del professorat, especialització en didàctica del patrimoni, i també en graus d'història i de pedagogia de diferents universitats. Per als alumnes del projecte «Centcelles, el nostre objectiu» d'aquest curs ha

estat una eina fonamental per introduir-se en la metodologia de treball d'aquest projecte i conèixer la seva dinàmica i els seus objectius. Ens va donar, també, l'oportunitat d'incloure en el projecte «Centcelles, el nostre objectiu» altres institucions patrimonials, com és el cas de l'Arxiu Municipal de Constantí amb qui vam organitzar visites guiades per a tots els participants en el projecte, vam poder comptar amb material i informacions molt valuoses per la realització de cadascun dels treballs... En definitiva, ens va permetre avançar en una de les línies del projecte que és la de cercar complicitats.

— Comenta'ns el projecte WikiArs

El projecte WikiArs és una iniciativa del moviment Wikimedia, que té com a objectiu posar el coneixement a l'abast de tota la societat, involucrant al sector cultural (galeries, biblioteques, arxius, museus, entitats i administracions), junt amb les iniciatives de wikieducació, proposant a les escoles d'art i disseny poder treballar en projectes, en els quals els seus alumnes puguin realitzar activitats útils per al seu aprenentatge i, a la vegada, proporcionar imatges i continguts a Wikipedia i altres productes de lliure utilització. En el cas del projecte realitzat a Tarragona, en el que ha participat el MNAT des del curs 2013-2014 fins els cursos passats, en col·laboració amb Amical Wikimedia i l'Escola d'Art i Disseny de Tarragona, l'objectiu era que els estudiants implicats en el projecte a través d'un conveni de pràctiques poguessin realitzar imatges il·lustratives de temes històrics, lligats al patrimoni romà gestionat pel museu. Un altre projecte col·laboratiu, fruit del treball desenvolupat pel MNAT durant anys en el camp

Presentació del projecte «Centcelles, el nostre objectiu!» curs 2017-2018 a Centcelles.

Recreació d'una cacera de cérvols en època tardorromana, basada en el mosaic de la cúpula de Centcelles. Dibuix de Guillem Duran, alumne de 2n curs d'Il·lustració de l'EADT, amb l'assessorament científic del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (Francesc Tarrats, Montserrat Perramon, Josep Anton Remolà i Pilar Sada).

de la iconografia didàctica del patrimoni arqueològic. En aquest cas entre els alumnes i el professorat de l'EADT, membres d'Amical Wikimedia, que feien de pont entre la comunitat wikipedista i el desenvolupament del projecte i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, encarregat de la definició dels projectes i del seu assessorament científic. Entre els treballs realitzats es va portar a terme la recreació d'una cacera de cérvols a la tardo antiguitat a partir de la representació del mosaic de la cúpula de Centcelles.

— **Quines altres activitats de difusió impulsa el Museu Arqueològic en relació al monument de Centcelles?**

Centcelles, com a centre gestionat pel Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, forma part del projecte

educatiu i de difusió del museu, amb la proposta de tallers, activitats i visites de diferents formats i dirigits al conjunt de la societat. Alguns d'ells com «Al taller de Terenci Càndid...» que és una proposta que ens apropa a l'arquitectura i la construcció en època romana d'una manera participativa i activa. O «Centcelles, un còmic en mosaic!», que té l'objectiu, entre altres, d'ajudar a interpretar les imatges que ens proporciona la iconografia del mosaic de la cúpula de Centcelles. Un conjunt d'activitats que estan dirigides als escolars, a les famílies –Centcelles sempre ha estat en les propostes del programa de famílies que ofereix el MNAT des de l'any 2004 –, i, també, al públic en general. En les propostes de difusió s'han tingut en compte els nous mitjans audiovisuals, amb la realització de diferents programes, que han tingut per objectiu

Tres vistes de l'exposició «Re-descobrint Centcelles», presentada al MNAT del 27 d'abril de 2016 al 23 d'abril de 2017.

Activitat «Totes les arts porten a Centcelles!»

Realització de les proves de l'activitat «Vèncer a Olímpia! Celebrem uns jocs... a la grega» dins del projecte «Centcelles, el nostre objectiu» curs 2017-2018, realitzada el passat 3 de maig a Centcelles.

ajudar a entendre millor aquest patrimoni, pensant en tothom. El més recent, el projecte de reconstitució arquitectònica sobre Centcelles, a la llum de les noves interpretacions i de l'estudi de les restes conservades, aplicant les noves tecnologies infogràfiques i el 3D, que es va portar a terme en el marc de la presentació de l'exposició «Re-descobrint Centcelles» i que és accessible a través d'internet. Al llarg d'aquests anys, s'han fet, també, diferents programes de reconstrucció històrica, dins del marc de Tarraco Viva, dedicats a fer reviuir diferents aspectes de la tardor antiguitat lligats amb Centcelles, des del funcionament dels exèrcits i la societat, fins a la construcció i la decoració en època romana. S'han fet programes, també, tenint en compte la ubicació de Centcelles, en un espai físic tan proper i vinculat al desenvolupament turístic de la Costa Daurada. El programa «Totes les arts porten a Centcelles», presentat l'estiu 2009, tenia com a objectiu l'apropament a aquest conjunt monumental vinculant una ac-

tivitat de reconstrucció històrica sobre la societat, el poder, la ideologia a la tardor antiguitat amb una activitat creativa, la dansa, la literatura, el cinema o la música. El MNAT col·labora, també, en els concerts organitzats per l'Associació Amics de la Música de Constantí, l'Ajuntament de Constantí i Repsol. Un programa que s'ha anat consolidant i que s'ha convertit en una cita irrenunciable dels estius a Constantí i el seu entorn. Es celebren a més molts actes i moltes activitats culturals i educatives, que troben en Centcelles un marc idoni. A l'exposició «Re-descobrint Centcelles», en el darrer àmbit de la mateixa, dèiem que «Centcelles és un espai per a tot, un espai per a tots». Crec que sempre ha estat un espai obert.

— **Quin ús hem de donar al patrimoni històric en una societat moderna?**

Personalment crec i ho he dit moltes vegades que el Patrimoni no pot ser una moneda de canvi. Quelcom

Programa «Totes les arts porten a Centcelles!» Estiu 2009.

Exposició «El fil de la Història. Centcelles, el nostre objectiu: un projecte educatiu per a compartir», presentada al MNAT del 23 de juny de 2017 al 15 d'abril de 2018.

sobre el que treballem conjuntament, per interessos concrets, d'un moment concret, siguin quins siguin aquests interessos. El patrimoni ha d'esdevenir, crec que ho és, una eina de canvi. Crec molt sincerament en l'obligació i la responsabilitat d'implicació des del patrimoni en l'evolució i el progrés de la societat actual. Els museus, el patrimoni, no poden restar al marge dels problemes actuals. En un món globalitzat, en continu canvi, en un moment de crisi, amb una societat multicultural, amb la incidència de les noves tecnologies, la gestió del patrimoni ha de cercar fórmules de desenvolupament, definint accions i projectes sobre el patrimoni tendent a enfortir la diversitat cultural, la integració social, la sostenibilitat, el desenvolupament local. Algunes possibles respostes podrien trobar-se en accions que contemplant el patrimoni com un element significatiu de coneixement, de dinamització socioeconòmica, de cohesió i equilibri territorial, de millora social, tenint com un dels seus principals objectius l'educació. Una acció per la qual el patrimoni ha de sentir-se també responsable i ha d'estar disponible.

— **Podries argumentar la conveniència de preservar i difondre el patrimoni històric?**

Els que treballem sobre la història, sobre el patrimoni, en un moment o altre, jo diria moltes vegades, ens hem qüestionat sobre la seva utilitat. La primera resposta és molt simple, estudiem la història per conèixer el passat. Immediatament ens plantegem una

nova qüestió, per què ens pot interessar conèixer el passat? Sense voler caure en el tòpic, crec que és molt important conèixer el passat per comprendre el present i plantejar-nos millor el futur. La història se'ns presenta com un instrument fonamental per entendre el món i el seu aprenentatge ens permet desenvolupar les nostres capacitats de qüestionar, raonar i analitzar críticament les coses i els fets. Ciceró deia de la història que «és mestra de la vida». Per poder navegar en el complex món actual necessitem la informació històrica, que ens permeti conèixer els antecedents del present, per poder decidir amb major coneixement i racionalitat.

El patrimoni, com a conjunt de béns que conformen la nostra memòria, que són col·lectius i que tenen en aquesta col·lectivitat el seu argument i el seu futur, hauria d'ocupar un lloc destacat en les polítiques culturals, on assentar les bases d'un desenvolupament equilibrat, igualitari i de futur.

Crec, també, que és fonamental la participació activa de la societat si volem una autèntica preservació del patrimoni de cara al futur. Per aquesta participació és fonamental facilitar el seu coneixement i valoració.

Patrimoni, difusió i educació

Pilar Sada

En relació amb els museus, amb el Patrimoni, vaig tenir la sort de començar a col·laborar l'any 1973, mentre estudiava la carrera, al Museu de Badalona. Un museu local que té en el patrimoni romà de la ciutat de Baetulo la seva principal ànima, encara que no l'única. Vaig formar part del grup d'arqueologia i vaig participar en un munt de projectes i activitats de tot tipus, en una època, a més, en que s'estaven posant els fonaments del que havien de ser els museus i el patrimoni amb la nova etapa, després de la dictadura de Franco. La participació en l'Assemblea de Museus de Catalunya, en el grup de treball dels Museus Locals i Comarcals i en el de Difusió i Acció Cultural va ser un període molt enriquidor.

Sóc llicenciada en Geografia i Història per la Universitat de Barcelona i Postgrau en Polítiques culturals europees i relacions culturals internacionals per la Universitat Pompeu Fabra. Sóc membre corresponent del Deutsches Archäologisches Institut.

Professionalment he treballat en el món de les galeries d'Art (Galeria Adrià de Barcelona, 1976-78), de les biblioteques (encarregada de biblioteca - biblioteques de la Caixa de la província de Tarragona, 1982), he treballat en projectes d'Urbanisme (Pla General d'Urbanisme de Tarragona i Pla Especial de la Part Alta de Tarragona, 1981-82), en el comissariat d'exposicions: "Catalunya durant la Segona República" (Tarragona 1981), "Catalunya en l'Espanya moderna, 1714-1983" (Madrid, 1983), "L'Exili espanyol a Mèxic. L'aportació catalana" (Barcelona, 1984) "La Llotja i l'economia Catalana" (Barcelona, 1985), "Barcelona, cent anys de Fires" (Barcelona, 1988), "In vitro. De les mitologies de la fertilitat als límits de la ciència" (Barcelona, 1992), entre d'altres i, també, de projectes museològics, com la direcció i redacció del "Pla director del Museu de la Ciutat de Lleida" (Lleida 2002).

Des del 1986 treballa al MNAT com a conservadora

responsable de l'Àrea de difusió, exposicions i educació, on vaig desenvolupar les tasques de directora en funcions des del març de 2004 fins l'abril de 2006.

Al MNAT he participat, formant part de l'àrea de conservació, en la definició i realització de diferents projectes i plans directors d'intervenció sobre el patrimoni que gestiona el museu. He coordinat el programa d'exposicions temporals –entre altres "Tàrraco: objecte i imatge", "La mirada de Roma", "Tàrraco, pedra a pedra", "Tàrraco i l'aigua" o "ROMA AMOR" –, el projecte educatiu i d'activitats de difusió, així com la formalització d'audiovisuals i l'edició de publicacions. Impulsora i coordinadora del projecte educatiu "Centelles, el nostre objectiu" i d'altres programes educatius i de difusió.

He format part de grups de treball en diferents projectes europeus com «All roads lead to Rome» –impulsat per la DG X de la CEE, dins del Programa Rafael–, com a membre del comitè nacional espanyol (1997-98); «Roman Europe. Roman Museums in Europe» Xarxa de museus europeus de romanitat. Programa Cultura 2000 de la CEE (2004-2005), com a membre del MNAT o de l'associació Comenius Regió Tarragona-Orléans 2010-2012, realitzat amb l'auspici de la DG Educació i Cultura de la CEE i de l'Organisme Autònom de Programes Educatius Europeus (OAPPE), com a membre del MNAT.

He participat com a professora en cursos de postgrau de museologia i de didàctica, educació i comunicació del patrimoni i dels museus a diferents universitats i centres de formació. Actualment sóc professora del «Máster en Museos: Educación y Comunicación» de la Universidad de Zaragoza.

He participat en congressos i seminaris relacionats amb la pedagogia, l'arqueologia, el patrimoni i els museus, amb comunicacions i ponències, publicades en diferents mitjans.